

Eugénie Grandet – Honoré de Balzac

Capitolul I

CHIPURI BURGHEZE

Sunt case în unele orașe de provincie a caror priveliște însuflă aceeași melancolie pe care o provoacă mănăstirile cele mai sumbre, întinderea șesurilor cu balarii și maracini nespuse de mohorâte, ruinele cele mai pline de jale. Poate că dăinuiesc încă în aceste case și tacerea schiturilor, și întinderea stepei a șesurilor cu balarii și maracini, și ramașilele ruinelor; viața și mișcarea sunt atât de mocnite înăuntru, încât un străin le-ar crede nelocuite dacă n-ar întâlni deodată privirea slabă și rece a unei ființe neclintite, cu obrazul pe jumătate de schimnică, înclinat peste pervazul ferestrei, la vuietul unui pas necunoscut.

Aceiași suflu de melancolie se desprinde din fizionomia unei locuințe așezate în Saumur, la capatul strazii care duce, în urcuș, spre castel, prin partea de sus a orașului. Strada, acum puțin umblată, încălziată vara, înghețată iarna, întunecoasă pe alocuri, se deosebește între toate prin sonoritatea pavajului de prundiș marunt, întotdeauna uscat și curat, prin îngustimea întortocheatei sale căi, prin tăna caselor sale, care lin de târgul cel vechi și doming meterezele.

Locuințele de trei ori seculare sunt încă trainice, deși durate din lemn, iar aspectele lor felurite dau acestei părți din Saumur originalitatea care atrage luarea-aminte a anticarilor și a artiștilor. Cu neputință ar fi să treci prin fala unor asemenea clădiri fără să admira uriașele grinzi, cu capetele lor cioplite în chip de figuri bizare, încununând cu un negru basorelief parterul celor mai multe din ele.

Aici grinzile de lemn transversale sunt acoperite cu ardezie și ies în relief dungi albastre pe șubredele ziduri ale unui sălăș cu acoperișul terminat în grinzi așezate perpendicular pe un perete de pământ, acoperiș pe care anii l-au gărbovit și a cărui putredă șindrila s-a scorojit sub acțiunea alternativă a ploii și a soarelui. Dincolo se zăresc pervazurile roșii și înnegrite ale ferestrelor cu gingașe încreștături, care abia se mai deslușesc, și par prea fragile pentru ghiveciul de lut cafeniu de unde se înalță garoafele și trandafirii vreunei biete lucrătoare. Mai departe, se ivesc porți ghintuite cu uriașe piroane, unde geniul strabunilor noștri a înscris hieroglifele de familie, al caror tainic înțeles nu-l va mai dezlega nimeni vreodată. Într-un loc, un protestant și-a însemnat crezul, în altul, un fanatic al Ligii Catolice l-a afurisit pe Henric al IV-lea. Iar cutare burghez și-a sapat insignele nobiliei sale municipale, fala înaltei sale dregătorii de consilier comunal. Întreaga istorie a Franței se află aici. Alături de casuța șubredă cu porțiuni de perete tencuite grosolan și de mântuială, abia netezite cu mistria, unde meșteșugarul trudea din zori cu rindeaua, se înalță palatul cineștiei cui nobil, unde pe bolta de piatră a porții se mai vad încă vestigiile stemei sfărâmate de diversele revoluții care din 1789 au framântat țara.

În această stradă, prăvăliile neguțătorilor nu sunt nici dușene, nici magazine; amicii Evului Mediu ar găsi aici atelierul parinților noștri în toată naiva-i simplitate. Sale scunde, care n-au nici faladă, nici vitrina, nici geamlâc, sunt adânci, întunecoase, fără ornamente interioare ori în afara. Ușa e desprinsă în două table pline, rudimentar ferecate; cea de sus se deschide pe dinauntru, și cea de jos, prevăzută cu un clopoțel prins în arc, se vântură într-un necurmat du-te-vino. Aerul și lumina patrund în acel soi de jilavă hrubă fie prin partea de sus a ușii, fie prin spaliul dintre bolta, pardoseala și micul zid înalt doar cât să te sprijini de el, în care se proptesc zdrușele obloane, scoase dimineața, puse la loc și zăvorâte seara cu drugi de fier înșurubate. Zidul acesta slujește pentru așezarea marfurilor la vedere. Nici un tertip viclen. După însăși natura neguțătorului, mostrele se marginesc la două sau trei hârdaie de sare și de batog, la câteva suluri de pânză, la frânghii, la alamuri atârinate de grinzile tavanului, la cercuri înșirate de-a lungul peretilor

sau la câteva bucați de postav în rafturi. Într-ali. O fată curată, sclipind de tinerețe, cu basma albă, cu brațele roșii, lass impletit, își cheamă ori mama, ori tatal, care vine, și, flegmatic, amabil sau arogant, după cum îi e firea, va vinde ce va poftiște inima, fie marfa pentru doi gologani, fie pentru douăzeci de mii de franci.

Veți vedea un negustor de doage stând în fală ușii fără să facă nimic și palavragind cu un vecin; s-ar părea că n-are decât pacatoase rafturi pentru sticle și două-trei gramezi de lealuri, dar Șantierul sau din port aprovizionează pe toți dogarii din Anjou; el știe cu de-amanuntul câte butoaie poate vinde dacă recolta este bună; o razd de soare îl îmbogățește, o vreme ploioasă îl ruinează; în aceeași dimineață butoaiile valorează unsprezece franci, ori scad la șase.

În acest linut, ca și în Touraine, vicisitudinile atmosferei doming viața comercială. Podgorenii, proprietarii, negustorii de cherestea, dogarii, hangii și marinarii, cu toții pândesc o razd de soare; se culcă seara tremurând că nu cumva să afle dimineața că peste noapte a dat înghețul; se tem de ploaie, de vânt, de seceta, și toți ar voi apă, căldura sau nori la porunca. E un necurmat duel între cer și interesele pământului. Barometrul posomoraște, înseninează și învește mutrele pe rând.

De la un cap & la altul al acestei strazi, fosta Ulia mare din Saumur, cuvintele „Ce vreme de aur!” se transmit evaluate în cifre din poartă în poartă. Și fiecare răspunde vecinului: „Plouă cu ludovici!”, știind prea bine ce-i aduce o razd de soare, o ploaie la timp. Sâmbăta spre amiază, nu capeli în toiul verii marfa nici de-o pară de la acești bravi negustori. Fiecare își are viața lui, moșioara lui și merge să petreacă două zile la țară. Totul fiind dinainte prevăzut acolo, vânzarea, cumpărarea și câștigul, negustorii pot folosi zece ceasuri din douăsprezece în vesele petreceri, în observații, comentarii și veșnice iscodeli. O gospodină nu cumpără o potârniche fără ca vecinii să nu-l întrebe pe barbat dacă a fost ori nu bine friptă. O fată nu scoate capul pe fereastra fără să nu fie zarită de cei gramadili în preajmă fără nici o treabă. Acolo, deci, cugetele sunt stravezii ca lumina zilei, așa după cum și casele de nepatrung, negre și tacute, n-au totuși nici o taină.

Viața se desfășoară aproape totdeauna în plin aer: fiecare familie stă în poarta casei, acolo prânzește, acolo cina, acolo se ia la gâlceavă. Pe strada nimeni nu trece fără a scapa necercetat. Astfel că, odinioară, când sosea vreun strain în orașele de provincie, era luat peste picior din ușa în ușa. De aici faimoasele palavre, de aici porecla de „gura-spartă” dată locuitorilor din Angers, neîntreculi în astfel de zeflemisiri târgovene.

Vechile palate ale orașului sunt așezate în partea de sus a acestei strazi, locuită odinioară de nobilii linutului. Clădirea plină de melancolie, unde s-au petrecut întâmplările povestirii de fală, era tocmai una din asemenea case, ramașile venerabile ale unui veac în care lucrurile, ca și oamenii aveau acea simplitate caracteristică pe care moravurile franceze o pierd văzând cu ochii.

După ce ai strabatut acest pitoresc drum cu cotituri, ale cărui amanunte — chiar și cele mai neînsemnate — trezesc amintiri și a cărui impresie generală ajunge a te cufunda într-un fel de visare, fără voie, zărești o adâncitură destul de întunecoasă, unde la mijloc se află pitita poartă „casei domnului Grandet”.

Dar e peste puțină a înțelege tâlcul acestei denumiri provinciale fără a da biografia domnului Grandet.

Domnul Grandet se bucura în Saumur de o faimă ale cărei cauze și efecte nu vor fi pe deplin pricepute de cei ce n-au trait într-un fel ori altul în provincie. Domnul Grandet (numit încă de unii oameni *moș Grandet*, deși numărul acestor bătrâni scadea simlitor) era în 1789 un meșter dogar, care traia în belșug, știa să scrie, să citească și să socotească. Când Republica Franceza a pus în vânzare averile clerului în linutul Saumur, dogarul, pe atunci în vârstă de patruzeci de ani, abia se casatorise cu fata unui bogat negustor de cherestea. Grandet, luând cu sine averea lichidă și zestrea nevestei, purtând asupra lui două mii de ludovici, porni în departament, unde datorita sumei de două sute de ludovici daruili de către socru-sau neînduplecatului republican, care orânduia vinderea domeniilor naționale, capata pentru o bucată de pâine, legal, dacă nu și legitim, cele mai frumoase vieți din departament, o veche mănăstire și câteva ferme.

Locuitorii din Saumur, fiind prea puțin revoluționari, vedeau în moș Grandet un om îndrăzneț, un republican, un patriot, o minte ce se îndeletnicea cu ideile noi, în vreme ce dogarul se îndeletnicise pur și simplu cu negoțul de vinuri. Ca atare, fu numit membru în administrația districtului Saumur, și înrâurirea lui pacifică se simți politicește și în materie de negoț.

Politicește, el apăra pe foștii nobili și împiedică din răspuțeri să se vândă averile emigranților; în materie de negoț, procură armatelor republicane o mie sau două de butoaie cu vin alb, care i s-au plătit cu minunatele livezi ce țineau de o mânăstire de maici, rezervate ca un ultim lot.

Sub Consulat, moș Grandet ajunsese primar, gospodări cuminte, chivernisi produsul viitor și mai zdravăn; sub Imperiu deveni domnul Grandet. Napoleon nu iubea republicanii: ca atare, îl înlocui pe domnul Grandet, ce trecea drept cetățean care purtase boneta roșie, cu un mare proprietar, un om cu particulă, un viitor baron al Imperiului. Domnul Grandet părăsi onorurile municipale fără nici o părere de rău. Întru obștescul bine al orașului, apucase să facă minunate drumuri care duceau la proprietățile lui. Casa și bunurile sale, trecute cât mai dibaci în cadastru, plăteau dări mărunțele. După clasificarea pe categorii a diferitelor sale terenuri, viile sale, datorită necurmatelor îngrijiri, ajunseseră fruntea ținutului, termen tehnic menit să indice podgoriile care produc un vin de prima calitate. Ar fi avut tot dreptul să pretindă crucea Legiunii de Onoare.

Acest eveniment avu loc în 1806. Domnul Grandet avea atunci cincizeci și șase de ani, iar soția, vreo treizeci și șase. Singura fată, fructul dragostei lor legitime, era în vârstă de zece ani. Domnul Grandet, pe care providența a vrut fără îndoială să-l despăgubească pentru neplăcerile sale administrative, moșteni rând pe rând în același an pe doamna Gaudiničre, născută de la Bertelličre, mama doamnei Grandet, apoi pe bătrânul domn de la Bertelličre, tatăl răposatei; și mai apoi pe doamna Gentillet, bunică dinspre mamă: trei moșteniri, a căror evaluare exactă n-a fost cunoscută de nimeni. Zgârcenia acestor trei bătrâni era atât de pătimășă, încât de vreme îndelungată îngrămădeau ban peste ban, numai pentru a-i putea contempla în taină. Bătrânul domn de la Bertelličre numea plasarea banilor o risipă. Orașul Saumur socoti ca probabil deci totalul chiverniselilor după veniturile proprietăților imobiliare. Domnul Grandet căpătă atunci un nou titlu de noblețe, pe care mania noastră de egalitate n-o să-l mai șteargă niciodată: ajunsese omul *cel mai impus* din ținut. Exploata o sută de pogoane de vie, care îi aduceau în anii de belșug șapte sau opt sute de butoaie de vin. Stăpâna treisprezece moșioare, o veche mânăstire, ale cărei ferestre, *ogive* și vitralii, din economie le astupase cu zid, ceea ce le păstră intacte; mai avea o sută douăzeci și șapte de pogoane de livezi, unde creșteau și se îngroșau trei mii de plop sădiți în 1793. În sfârșit, casa unde stătea era a lui.

Așa fu cântărită averea lui vizibilă. Cât despre capitalurile sale, numai doi oameni ar fi putut să cântărească vag până la ce sumă se urcau: unul era domnul Cruchot, notarul, însărcinat cu plasamentele cămătărești ale domnului Grandet; altul era domnul des Grassins, cel mai bogat bancher din Saumur, la ale cărui afaceri podgoreanul lua parte când îi convenea și intrascuns. Cu toate că domnul Cruchot și domnul des Grassins păstrau acea discreție care produce în provincie increderea și averea, dânșii arătau în lume domnului Grandet un respect atât de mare, încât oamenii puteau măsura suma capitalurilor fostului primar după cât de departe mergea slugarnica considerație pe care i-o arătau. Orice om din Saumur era incredințat că domnul Grandet avea o comoară ascunsă, doldora de ludovici, și că noaptea se desfăta în nespusa plăcere pe care ți-o dă priveliștea unei imense grămezi de aur. Zgârciobii, indeosebi, aveau un fel de nezdruccinată siguranță în aceasta numai văzându-i ochii, care-și însușiră parcă culoarea galbenului metal. Privirea omului obișnuit să tragă foloase uriașe din capitalurile sale capătă, ca și privirea unui voluptuos, a unui jucător sau a unui curtean, niște nuanțe nedefinite, anume clipiri furișe, lacome, ascunse, care nu scapă oamenilor. Acest tainic grai alcătuiește oarecum francma-soneria pasiunilor.

Domnul Grandet inspira deci respectuoasa stimă la care are drept un om ce nu datorează niciodată nimic nimănui; care, dogar veteran, bătrân podgorean, ghicea cu precizia unui

astronom când trebuiau fabricate o mie de butoaie, sau numai cinci sute pentru recolta sa; care nu scăpa nici un chilipir, având Intotdeauna butoaie de vânzare atunci când prețuiau mai mult decât marfa ce trebuia s-o cuprindă; putea să-și pună recolta In beciuri și să aștepte clipa când să vândă butoiul cu două sute de franci, In vreme ce micii proprietari Il vindeau pe al lor cu un ludovic. Faimoasa recoltă din 1811, Ințelepțește strânsă și vândută pe Indelele, li adusese peste două sute patruzeci de mii de livre. Vorbind negustorește, domnul Grandet era asemenea tigrului și șarpelui boa: știa să se pitească, să se ghemuiască, să ochească prada Indelung, să se repeadă asupra-i; apoi căscăa gura pungii, Inghițea o sumedenie de bănet și se culca domol, ca șarpele care mistuie nepăsător, rece, metodic.

Nimeni nu putea să-l zărească trecând pe uliță fără a Incerca un sentiment de admirație, amestecat cu stimă și teroare. Cine din Saumur nu-i simțise sfâșierea ghearelor de oțel, Inmănușate In duhul blândeții? Unuia, notarul Cruchot li procurase banii pentru cumpărarea domeniului, dar cu unsprezece la sută, altuia, domnul des Grassins li scontase polițe, dar c-o Inspăimântătoare dobândă. Arare zile se scurgeau fără ca numele domnului Grandet să nu fie pomenit ori In piață, ori In clevetirile de seară. Pentru unii, averea bătrânului podgorean era obiectul unui patriotic orgoliu. De aceea, nu numai un neguțător, nu numai un hangiu putea glăsui străinilor cu oarecare fală:

— Domnilor, avem aici două sau trei case de milionari: cât despre domnul Grandet, nici el nu-și cunoaște averea!
